

Alicja Lewandowska

***Opowieść o kapłanie.
Wspomnienie
o ks. Ludwiku Paluchu***

(1885–1960)

*„Świadomość własnej przeszłości pomaga nam
włączyć się w długi szereg pokoleń, by przekazać następnym
wspólne dobro – Ojczyznę.”*

Ojciec Święty Jan Paweł II, Poznań 1997

„Przeszłość to jest dziś, tylko cokolwiek dalej”.

Cyprian Kamil Norwid

Historię Leska- miasta z ciekawą tradycją, malowniczo położonego nad rzeką San, tworzyli ludzie, których nie ma już wśród nas, ale wspomnienia o nich częstokroć są bardzo żywe. Ich sylwetki wyłaniają się z kart „Dziejów Leska” Adama Fastnachta i Józefa Budziaka, z okruszków wspomnień tych, którzy jeszcze pamiętają i chcą się nimi dzielić, by dawne czasy ocalić od zapomnienia... Wśród wielu znakomitych postaci dawnego Leska jest Człowiek, który na trwałe zapisał się na kartach historii oraz- co bardzo ważne- we wdzięcznej pamięci tych, którzy Go znali. To leski proboszcz w latach 1933–1960, ks. Kanonik Ludwik Paluch.

Ks. Ludwik Paluch urodził się dnia 6 lutego 1885r. w Nowosielcach k. Przeworska. Był szóstym dzieckiem Tomasza i Magdaleny z domu Bednarz. Z wyciągu familijnego, sporządzonego 27 lutego 1907r. przez ks. Wojciecha Rychlickiego dowiadujemy się, że małżeństwo Paluchów miało dziesięcioro dzieci: Franciszka, (zmarł w wieku 11 lat), Katarzynę, Wojciecha, Marię, Salomeę, Ludwika, Zofię (zmarła w wieku 7 lat), Franciszka (imię nadane dziecku w tej rodzinie po raz drugi), Stanisława (zginął w czasie I wojny światowej) oraz Michała, który zmarł przy narodzinach. W leskich księgach parafialnych natomiast znajduje się informacja, że Ludwik został wyświęcony w 1911r., czego nie doczekała jego matka, która zmarła 24 listopada 1902r. Zanim został proboszczem i dziekanem w Lesku, pełnił funkcję proboszcza parafii w Rychlicach, a także ekspozyta w Twierdzy i Wacowicach koło Drohobycza. 23 sierpnia 1930r. został mu nadany tytuł Kanonika oraz stanowisko wicedziekana w Drohobyczu, zaś 18 grudnia 1931r. tytuł Kanonika katedralnego z przywilejem noszenia rokiety i mantoletu. Dn. 4 sierpnia 1933r. ks. Paluch otrzymał pismo z Kurii Biskupiej w Przemyślu, w którym biskup Franciszek Barda napisał między innymi: „*Niniejszem zawiadamiamy Wielebność*

Twoją, że otrzymałeś prezentę na probostwo w Lesku i za miesiąc będziesz wezwany do instytucji na to probostwo.”. Decyzja ta została ostatecznie przypieczętowana pismem z dn. 12 września 1933r., w którym został odnotowany fakt śmierci ks. Mikołaja Orłowskiego oraz wzmiankowano, iż kolatorem i patronem parafii w Lesku jest August z Siecina Krasicki.

Udało się odnaleźć oryginalny list hrabiego Krasickiego do ks. Kanonika. Czytamy w nim: „*Pospieszam zawiadomić Wielmożnego ks. Kanonika, że podpisałem mu prezentę na probostwo w Lesku. W tradycji było, że dotychczasowi Prepozyci Lescy związani byli z Zamkiem Leskim latami wspólnie przeżytemi na innych probostwach naszego patronatu. (...) Sądzę, że w osobie WX Kanonika znajdę dla siebie i Zamku Leskiego szczerego przyjaciela, który tradycyjne stosunki między plebanią a Zamkiem w Lesku nadal nawiąże; a równocześnie wybrałem najlepszego kandydata na duszpasterza Parafii Leskiej, na którym to nowym polu pracy Jego składam serdeczne Szczęść Boże.*”

Dnia 5 października 1933r. nastąpiło przekazanie nowemu proboszczowi majątku kościoła i probostwa przez dotychczasowego administratora, ks. Stanisława Nastalka w obecności ks. Sapeckiego, dziekana i delegata biskupa. Ciekawsze informacje znajdujące się w protokole przekazania to m.in.: stan kościoła i zabudowań kościelnych, budynków gospodarczych, obszar ziemi i lasów (szczególnie położonych w Jankowcach). Ks. Proboszcz oświadczył, że w czasie swojego pasterzowania przyjmuje na siebie obowiązek utrzymania majątku kościelnego w nienaruszonej całości. Protokół podpisali księża oraz hrabia August Krasicki, patron i przewodniczący komitetu parafialnego, a także mieszczanie: Stanisław Jankiewicz i Jan Biodrowicz. W takich oto okolicznościach wczesną jesienią 1933r. ks. Ludwik Paluch objął probostwo w Lesku. W 1934r. otrzymał godność wicedziekana, a w późniejszym czasie dziekana. Przed II wojną światową, w latach 1933-1939 włączył się czynnie w życie miasta. Wiele informacji na ten temat podaje Józef Budziak w „Dziejach Leska 1918-1939”, pisząc m.in.: „(...) ks. Kanonik pełnił szereg funkcji

społecznych. Był m.in. wiceprezesem Zarządu Koła Towarzystwa Szkoły Ludowej, prezesem Zarządu Powiatowego PCK, wiceprezesem Koła Związku Oficerów Rezerwy oraz członkiem Zarządu Towarzystwa Kasynowego, a później Prezesem Rady Nadzorczej Towarzystwa Zaliczkowego w Lesku. Wspólnie z innymi zabiegał o utworzenie w Lesku szkoły średniej i szpitala. W jesieni 1934r. powołał komitet malowania kościoła (...) dzięki temu kościół otrzymał piękną polichromię i dwa malowidła ściennie: „Uciszenie burzy na morzu” i „Składanie hołdu Maryi przez wszystkie leskie stany” (...) Zostały one wykonane w latach 1937-38 przez Jana Henryka Rosena.” W tym samym czasie zakończono w kościele instalację światła elektrycznego, miał miejsce remont plebanii i wikarówki. Działały organizacje kościelne, m.in. Bractwo Różańcowe, dobroczynne Towarzystwo Dzieciątka Jezus, w którym bardzo czynnie działała hrabina Izabela Krasicka. Z tego samego źródła dowiadujemy się, że w tamtych czasach w większości dobrze układała się współpraca między probostwem rzymskokatolickim a prawosławnym. Proboszczem cerkwi greckokatolickiej był ks. Kanonik Julian Czuczkwicz, zaprzyjaźniony z ks. Paluchem. Zachował się list syna ks. Czuczkwicza z roku 1946, w którym dziękował on za opiekę nad ojcem w okresie wojny. Pisał m.in.: „Otrzymałem od ojca list z radosną wiadomością, że główną zasługą, że żyje, jest pomoc i starania Przewielebnego ks. Proboszcza. Spieszę więc, choć na razie listownie serdecznie podziękować za opiekę nad moim ojcem i za skuteczną interwencję.”

Wróćmy jednak do lat przedwojennych: „Każdego roku, 19 stycznia obchodzono wspólnie Święto Jordanu. Tego dnia już od rana w leskiej cerkwi gromadziły się tłumy wiernych grekokatolików z Leska i okolicznych wiosek, by przed południem uformować procesję. (...) na trasie, przy wtórze dzwonów leskiej fary dołączała do niej procesja z kościoła rzymskokatolickiego. Rozlegały się kolędy śpiewane na przemian po polsku i rusku. Nad wyrąbaną wcześniej przez mieszkańców Huzeli przerębłą stawali księża celebrujący uroczystość. Święcono wodę przez zanurzenie w nurtach Sanu płonących świec umocowanych na trójramiennym świeczniku. Gdy uroczystość dobiegła

końca, ludzie nabierali święconej wody w przyniesione z sobą naczynia i udawali się do domów, a księży obydwu obrządków podejmował na zamku August hr. Krasicki.”

Zgodnie z życzeniami hrabiego Krasickiego zawartymi w cytowanym wcześniej liście gratulacyjnym skierowanym do ks. Ludwika, współpraca między dworem a probostwem układała się doskonale. Podobnie przyjacielskie stosunki łączyły ks. Kanonika z ówczesnym burmistrzem Leska, piłsudczykiem, emerytowanym majorem saperów, Mieczysławem Małkiem. Burmistrz bardzo „dbał o Lesko, jego estetykę i pozostawił po sobie kilka znaczących inwestycji.” Na początku II wojny światowej został zesłany z innymi mieszkańcami Leska do Kazachstanu, a po pewnym czasie znalazł się w polskim obozie w Valivade w Indiach. W pamiątkach po ks. Paluchu znajduje się list z 9 września 1945r., w którym burmistrz Małek pisał: „*Drogi Księżu Proboszczu. Od pierwszego bieżącego miesiąca poczta do Polski uruchomiona i piszę pierwszy list, oczekując kilka słów odpowiedzi, jak zdrowie i o naszych wspólnych znajomych pytam. Tutaj jest pani Witoszyńska z córką i wnuczką, a mąż jej, major, w Anglii.*

Postarzelismy się wszyscy – lecz końca wojny doczekali. Przypuszczam, że się wkrótce zobaczymy i uściskam Jego szlachetną dłoń w podzięcie za ratunek, wysyłki paczek do Kazachstanu. (...) Proszę o kilka słów odpowiedzi, wiadomości o wspólnych znajomych i czy wracać do magistratu, czy na parafię do kochanego ks. Proboszcza jako organista lub kościelny dziadek. Łączę uścisk dłoni, pozdrawiam serdecznie – oddany Mieczysław. PS: Gąsiorowski (leski starosta – przyp. autorki.) jest w Palestynie, czekam na list od niego.”

We wrześniu 1939r. Niemcy zajęli teren dekanatu leskiego, uderzając od zachodu, zaś od południa wkroczyły wojska słowackie. Lesko zostało zajęte przez wojska niemieckie 10 września 1939r. Natomiast w wyniku działań 17 września 1939r. oraz traktatu o przyjaźni i granicach pomiędzy Niemcami a ZSRR Niemcy wycofali się, a Rosjanie zajęli wschodnie tereny Rzeczypospolitej po rzekę San, na której ustalono linię demarkacyjną. Od 1 listopada 1939r., po fikcyjnych wyborach 22 października Lesko znalazło się po stronie sowieckiej i stało się

siedzibą władz rejonu w związku z wprowadzeniem nowego porządku polityczno – administracyjnego. Urzędy administracji sowieckiej miały siedzibę w zamku. Zajęto również plebanię; w dwóch pokojach na plebanii i w całej wikarówce kwaterowali żołnierze sowieccy. NKWD było w dotychczasowym budynku policji. Z Leska, według szacunku ks. Palucha, wywieziono w głąb Rosji ok. 200 osób. Od wiosny 1940r. w powiecie leskim rozwinęła działalność Polska Organizacja Zbrojna, jedna z jej placówek znajdowała się w Lesku. W szkołach uruchomionych i pracujących według nowego radzieckiego programu oczywistym był zakaz odmawiania modlitwy na rozpoczęcie i zakończenie lekcji. Mimo to polscy nauczyciele uczący w szkołach odmawiali z młodzieżą i dziećmi modlitwę „Aniele Boży”. Ks. Ludwik Paluch na plebanii prowadził naukę religii i przygotowywał dzieci do I Komunii Świętej. Ochrzczył potajemnie dziecko rosyjskiego dowódcy mieszkającego na plebanii. 22 czerwca 1941r. wojska niemieckie ruszyły na Związek Radziecki. Po zajęciu Leska i okolic przez Niemców dekanat leski wszedł w skład Generalnej Guberni. Józef Budziak w „Zabytkach sakralnych Leska” napisał: „W czasie działań wojennych w czerwcu 1941r. został podziurawiony dach na wieży i kościele. Później, we wrześniu 1944r. Pociski uszkodziły kościół przy oknach, a także plebanię, wikarówkę i dom kościelny. Straty wojenne oszacowano na 8000 zł przedwojennych. Zniszczenia te wkrótce usunięto”. Na szczęście ocalały dzwony kościelne. Okupant poddał ludność wymogom prowadzonej przez siebie wojny; wprowadzono kontyngenty, które spowodowały duże zubożenie ludności. Z pewną pomocą przyszła organizacja charytatywna, na której działalność zezwolił okupant – Rada Główna Opiekuńcza. Na czele agendy w Lesku stał ks. Paluch. Rada opiekowała się m.in. ochroną prowadzoną od 1943r. przez Siostry Służebniczki Starowiejskie. Polski Komitet Opiekuńczy w Lesku wydawał ok. 50-80 obiadów dziennie, odzież, obuwie, żywność. Ks. Ludwik Paluch odstąpił jeden mórg pola pod uprawę warzyw, zaś na plebanii prowadził dożywianie uchodźców, uciekinierów, księży, on też dożywał w roku 1940 przebywającego w więzieniu w Lesku ks. Chmurowicza, który aresztowany przez władze

sowieckie w tym samym roku zmarł w więzieniu. W roku 1942 ks. Paluch dożywał kilku innych więźniów.

Były to straszne czasy; okupant dokonywał wywozu młodych ludzi na roboty do Niemiec. Z Leska wyjechało przymusowo ok. 200 osób. Na ludność spadały także represje za nieprzestrzeganie okupacyjnego prawa. Do obozów koncentracyjnych z parafii leskiej wywieziono 75 osób. Latem 1942r. na terenie cmentarza żydowskiego zamordowano ok. 100 osób. W maju i czerwcu 1943r. na cmentarzu żydowskim i w parku Krasickich gestapowcy i żandarmi rozstrzelali ok. 150 Żydów. Miesiąc później pod murami synagogi zakopali żywcem 32 Żydów. Dziś możemy sobie tylko wyobrazić, jak ciężkie i odpowiedzialne było pełnienie przez proboszcza leskiej parafii posługi duszpasterskiej w tamtych czasach. Życie religijne i społeczne uległo poważnemu ograniczeniu. Nie działały kościelne organizacje społeczne, zaś okupant ograniczył ilość obchodzonych świąt. Zniesiono Święto Wniebowstąpienia Pańskiego, Bożego Ciała, Piotra i Pawła, Wniebowzięcia NMP. W czasie działań frontowych jesienią 1944r. majątek kościelny uległ znacznemu zniszczeniu. Została uszkodzona plebania, wikarówka, stodoła i stajnia; zniszczeniu uległy także szaty liturgiczne i sprzęt kościelny. Ks. Ludwik Paluch zanotował w 1944r., że na Wołyniu Ukraińcy zamordowali ok. 60 Polaków wysiedlonych wcześniej z parafii Lesko. Wieści te powodowały panikę wśród ludności tym bardziej, że w Bieszczadach rozpoczęły się już wcześniej ataki ze strony zbrojnych oddziałów ukraińskich. W sierpniu i wrześniu 1944r. przez tereny dekanatu leskiego przeszedł front. W Lesku okupacja niemiecka zakończyła się 14 września 1944r. Na opanowanych przez Armię Czerwoną terenach tworzone zaczętki nowej administracji, organizowano samoobronę ludności cywilnej. Zagrożenie ze strony Ukraińców istniało nadal, a wojsko poszło za Niemcami na zachód. Oddziały UPA docierały nawet do granic Leska.

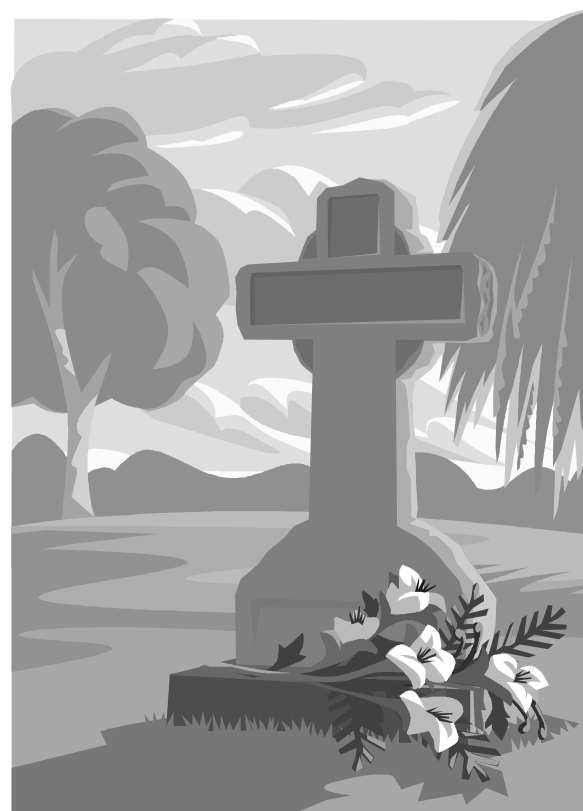
Skończyła się wojna; przyszła upragniona wolność, ale czasy nadal były ciężkie. Panowała bieda, lecz miasto dźwigało się ze zniszczeń. W jednym ze swoich listów z 30 kwietnia 1946r. biskup Franciszek Barda napisał do ks. Palucha: „*Zechce Przewielebny Ksiądz*

Dziedkan zachęcić W. Duchowieństwo, aby w trosce o dobro ojczyzny poparło Pożyczkę Odbudowy Kraju i w odpowiedni sposób wpływało na udział wiernych w subskrypcji tej pożyczki. Potrzeby bowiem naszego kraju są olbrzymie skutkiem niesłychanego zniszczenia wojennego. Toteż jedynie z godnym wysiłkiem obywateli można choć częściowo zaradzić naglącym koniecznościom ojczyzny.” Ks. Kanonik utworzył po wojnie Radę Parafialną, w skład której weszli m.in.: Franciszek Grzybowski, Jan Rządca, Władysław Starakiewicz, Józef Makowski, Tadeusz Baran, Stanisław Grzybowski, Józef Grzybowski (kościelny), Edward Woźniak, Wiktor Bocheński, Władysław Szmyd, Antoni Grzybowski, Adam Różycki, Stanisław Słotwiński. W latach 50. z inicjatywy ks. Proboszcza dobudowano piętro na wikarówce. Ks. Paluch po wojnie kontynuował swoją działalność społeczną, był m.in. członkiem Rady Nadzorczej utworzonego 7 listopada 1947r. Banku Spółdzielczego Ziemi Leskiej. Mieszkańcy Leska wspominają, że był bardzo szlachetny, wspomagał potrzebujących. Znał trudną sytuację życiową niektórych wiernych i często wzbraniał się przed przyjmowaniem od nich ofiar na rzecz kościoła. Był bardzo życzliwy i prostolinijny. Przez całe życie był bardzo szczupły, słabego zdrowia, leczyl się w Szpitalu Powszechnym we Lwowie. Po wojnie utrzymywał przyjacielskie kontakty z zamieszkałym z rodziną w Krakowie hrabią Augustem Krasickim; wysyłał mu nawet pewne sumy pieniędzy.

Ks. Ludwik Paluch zmarł w Lesku 18 listopada 1960r. w wieku 75 lat. W uroczystościach pogrzebowych uczestniczyło wielu mieszkańców Leska oraz 44 księży ze wszystkich parafii bieszczadzkich, jak również m.in. z Jasła (ks. Gąsiorek – dawny leski wikary), Rymanowa, Łańcuta, Radymna, Rzeszowa, Sanoka, Miejsca Piastowego. Trumna z ciałem księdza spoczęła w grobowcu w starej części leskiego cmentarza, gdzie w latach 30. pochowano ks. Mikołaja Orłowskiego. Wzmiankę o pogrzebie (ze zdjęciem z uroczystości) zamieściły nawet „Nowiny Rzeszowskie”. Dnia 24 stycznia 1961r. w obecności ks. Stanisława Szczepańskiego, administratora parafii leskiej i zgodnie z pozostawionym testamentem odbyło się spotkanie mające na celu zabezpieczenie rzeczy osobistych zmarłego księdza. W

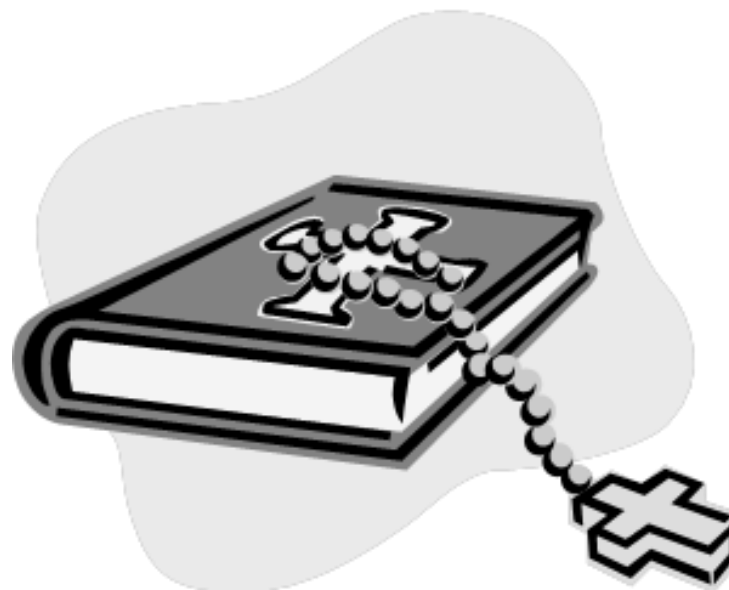
spotkaniu tym wzięli udział krewni Zmarłego: Krystyna Curzytek i Ludwik Sowa. Jak wynika z przygotowanego wówczas dokumentu, ks. Paluch pozostawił po sobie bardzo skromny majątek, obejmujący tylko podstawowe, potrzebne do życia przedmioty, niewiele ubrań, bardzo skromne umeblowanie. Zostały one przekazane rodzinie zgodnie z ostatnią wolą księdza.

Ks. Dziekan Ludwik Paluch pełnił swą posługę duszpasterską w najtrudniejszych, przełomowych czasach: sześć lat przed wojną, w okresie wojny i w ciągu piętnastu lat powojennych (łącznie dwadzieścia siedem lat).

*„Zaświegotła sygnaturka leskiej fary na Anioł Pański i z wolna
wieczór ściągą się na świat. Mgły się od Sanu zaciągają sine i jak dymy
kadzielne zaścielają pola do wód dyszących przyległe.
W czerwień obleczone zorze wieczorne bledną. Niebieska światłość nad
wodami przygasa. Pierwsze gwiazdy wypatrują cienie niedaleko
czającej się nocy, która nadchodzi i w mgliste ramiona obejmuje świat.
A wówczas fara leska królowanie poczyną swoim majestatem.
Wieża aż hen, sięga w niebo, iskrzące, nabite gwiazdami. Mury,
przyoblekle w poblaski księżyc, przemawiają tajemnicą wieków.
Występujące szkarpy świecą jaśniej sinym blaskiem.
W załomach ścian naw i kaplic fary leskiej przyczaiła się noc.
Weszła tam cicho, aby nie płoszyć zadumy...”*

Alicja Lewandowska

Źródła:

1. Józef Budziak – „Dzieje Leska 1918–1939”;
2. Józef Budziak – „Zabytki Sakralne Leska”;
3. Franciszek Oberc – „Dekanat leski” w: „Kościół Katolicki w Brzozowskim i Sanockim 1939–1945”;
4. Księga Zmarłych Parafii Leskiej;
5. W. Lutecki – „Historie niektóre ziemi sanockiej”;
6. Źródła archiwalne.